

**TÜRK DÜŞÜNCE
TARİHİ**

YAYIN NO: 982

TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİ
Prof. Dr. H. Ömer Özden

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Mart 2020

ISBN: 978-605-7931-82-5

Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİ

PROF. DR. H. ÖMER ÖZDEN

H. Ömer Özden

Ömer Özden, 1962 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve ortaokuldan sonra 1979 yılında Erzurum Lisesi ve 1985 yılında da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı yıl bu fakültede akademik hayata giren Özden, 1991 yılında Felsefe Tarihi alanında doktorasını tamamladı. 1993'te Yardımcı Doçent, 2002 yılında Doçent ve 2007 yılında da Profesör oldu. Evli ve iki çocuk babası olan Ömer Özden'in ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi, ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunduğu bildirileri, gazete ve dergilerde yayımladığı pek çok deneme, eleştiri ve sanat yazılarının yanında yayımlanmış 15 kitabı bulunmaktadır. Bunlar:

- *İbni Sina-Descartes/Metafizik Bir Karşılaştırma*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1996; 2. Baskı, 2015.
- *Eстетik ve Tarih Felsefesi Açısından Yahya Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- *Aşk'la (Aşk Felsefesi)*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2007, 2. Baskı, 2012.
- *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2011; 2. Baskı, 2013; 3. Baskı, 2016.
- *Erzurum'da Ramazan*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013; 2. Baskı, 2015.
- *Türk Düşünce Tarihi*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2014; 2. Baskı, 2015.
- *Yaratıcı Aşk*, Dönem Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- *Naim Hoca-Halk Adamı, Din Adamı, Millet Adamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.
- *Naim Hoca*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2015.
- *Ve Aşk, Aşk'la* kitabının Farsçaya tercümesi, Reha Endişan Yayınevi, Tahran, 2015.
- *Rüştü Mızrak Şiir Defteri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2015, (Şenol Mızrak-İsmail Bingöl-Ali Kurt ile birlikte)
- *Ahilik ve Erzurum*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- *İslâm Felsefesi Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, (Osman Elmalı ile birlikte), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- *Yeniçağ Felsefesi Tarihi*, (Osman Elmalı ile birlikte), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
TÜRK DESTANLARI	11
Türk Destanlarındaki Millî ve Estetik Motifler	14
ORHUN YAZITLARI	22
Yazıtların Bilim Dünyası Tarafından Tanınması	25
Yazıtların Önemi	26
Yazıtlarda Ele Alınan Konular	28
HAREZMÎ	36
Eserleri	37
FÂRÂBÎ	41
Eserleri	42
İlimler Sınıflaması	42
Düşünce Yapısı	44
Ahlak ve Toplum Anlayışı	45
Musikiye Katkıları	46
MÂTÜRÎDÎ	49
Yöntemi	49
Görüşleri	50
BİRÜNÎ	53
Eserleri	54
Bilime Katkıları	54
İBNİ SINÂ	58
Eserleri	61
Tıp Bilimine Katkıları	61
Felsefesi	62
KAŞGARLI MAHMUD	69
Dîvânü Lügati't-Türk ve Önemi	73

YUSUF HAS HACİB	78
HOCA AHMED YESEVÎ	91
CEZERÎ	99
HACI BEKTAŞ VELÎ	106
Eserleri	110
Düşünce Dünyası	111
Kırk Makam Anlayışı	111
İnsan Anlayışı	113
MEVLÂNÂ	118
Eserleri	123
İnsan ve Sevgi Anlayışı	124
Ahlak Anlayışı	130
YUNUS EMRE	133
AHÎ EVRAN	145
Eserleri	148
Menkıbevi Kişiliği	149
Ahilik Teşkilatı	150
Ahilik İlkeleri	152
Ahiliğin Törenleri	154
Ahiliğin Türkçemize Kazandırdığı Deyimler	155
NASREDDİN HOCA	158
Düşünce Dünyası	161
SÜLEYMAN ÇELEBÎ	165
HACI BAYRAM VELÎ	170
Türk Kültürüne Hizmeti	174
Gönül Anlayışı	175
Ahlak Anlayışı	176
SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN	179
KADIZÂDE-İ RUMÎ VE BİLİM	184
Eserleri	186
Bilime Katkıları	187
ALÎ KUŞÇU	190
Eserleri	192
Bilime Katkıları	193
ULUĞ BEY	196
Bilime Katkıları	199

AKŞEMSEDDİN	204
Tıp Bilimine Katkıları	208
ALİ ŞİR NEVÂİ	212
Eserleri	214
Türkçeye Katkıları	215
MİRİM ÇELEBİ	220
Eserleri	221
Bilime Katkıları	222
HATTAT ŞEYH HAMDULLAH	224
EVLİYA ÇELEBİ	229
Seyahatname'de Dikkat Çeken Konular	233
MİMAR SİNAN	237
KINALIZADE ALİ	244
Eserleri	246
Ahlaka Dair Görüşleri	247
KÂTİB ÇELEBİ	250
Kâtib Çelebi'nin Önemi	254
İTRÎ	257
Türk Musikisine Katkıları	259
ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI	262
Eserleri	264
Felsefî Görüşleri	265
Bilime Katkıları	268
HAMMAMİZÂDE İSMAİL DEDE EFENDİ	271
YAHYA KEMAL	276
Eserleri	278
Fikirleri	280
ZİYAEDDİN FAHRİ FINDIKOĞLU	285
Eserleri	287
Kişiliği ve Görüşleri	288
NURETTİN TOPÇU	292
GENEL BİBLİYOGRAFYA	297

ÖN SÖZ

Düşünmenin giderek daha önem kazandığı bir dünyada yaşıyoruz. Çünkü dünyayı ve hayatı anlamlandırmamızı, bilimi, hayatımızı kolaylaştıran teknolojik ürünleri, yapıp ettiklerimizin bir ürünü olan sanatı ve inançlarımızı rasyonelleştirmeyi, düşünmeye borçluyuz.

Düşünmek, sadece kavramlar üzerinde olmaz. Somut varlıklar, sanat eserleri, inandığımız varlıklar üzerinde de düşünürüz. Nitekim düşünce tarihinde de durum böyle olmuştur. Ancak düşünce tarihi veya felsefe tarihi deyince çoğunlukla Batı dünyası akla gelmekte, söz gelimi kendi bilim adamlarımız tarafından yazılmış olan felsefe tarihiyle ilgili kitaplarda bile Türk-İslam filozof veya düşünürlerine yer verilmediği görülmektedir. Oysaki tarihe bakıldığında bizim de birçok filozofumuz ve mütefekkimimizin bulunduğu, millet olarak muazzam bir düşünce mirasına sahip olduğumuz, bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Üstelik bu düşünce mirasımızın içerisinde sanattan dine, felsefeden bilime kadar her alanda ortaya konulmuş sayısız düşünce ürünlerimiz bulunmaktadır. Bu geniş yelpazeyi dikkate aldığımızda sınırları belli olan elinizdeki bu kitapta, felsefe, sanat, bilim ve dinî düşünce tarihimizde eser vermiş bütün şahsiyetlere yer verememizin sebebi anlaşılmış olacaktır. Bundan dolayı çalışmamızda filozof unvanına sahip, dinî düşüncede söz sahibi, bilim tarihine mal olmuş ve sanat alanında kendini kanıtlamış bulunan şahsiyetlerimiz arasında bir seçki yapma mecburiyetinde kaldık ve öne çıkmış bazı filozof, din ve bilim alanındaki düşünür ve sanatkârlarımıza yer verebildik.

Şüphesiz kitaba alınması gereken daha çok sayıda filozof, bilim adamı, mütefekkir, mutasavvıf, sanatkâr bulunmaktadır. İleriki yıllarda bu kitabın hacmini genişletirken, daha fazla şahsiyete yer vermeyi düşünüyüz.

Türk Düşünce Tarihi'ni biri İslam öncesi ve diğeri de İslamiyet sonrası olmak üzere genel anlamda iki kısma ayırıyoruz. İslam öncesi döneme ait düşünce ürünlerini destanlar ve Orhun Yazıtlarında buluyoruz. Bu bakımdan ilk iki başlıkta İslam öncesi düşünce tarihimizi, sonrasında ise İslamiyet'in kabulünden sonraki düşünce tarihimizi, konu ayırımı yapmaksızın kronolojik sırayla anlatmayı tercih ettik.

Kitabın araştırma safhasında yardımcı olan Dr. Öğretim Üyesi Süleyman Taşkın'a, kitabın her aşamasında katkılarını esirgemeyen Arş. Gör. Bilal Koçak'a ve kitabı baştan sona pürdikkat okuyarak tashihini ve resimlerin seçimini yapan sevgili oğlum Elektrik-Elektronik Mühendisi Arş. Gör. Melih Özden'e teşekkür etmeyi bir borç biliyorum. Kitabın, geçmişimizi öğrenmek ve geleceğe güvenle bakabilmek bakımından okuyuculara faydalı olması, dileğimizdir.

Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN
Erzurum 2020